

UNIWERSYTET
WARSZAWSKI

Wydział Neofilologii

UNIWERSYTE WARSZAWSKI
WYDZIAŁ NEOFILOLOGII
INSTYTUT ANGLISTYKI
00-681 Warszawa, ul. Hoża 69

INSTYTUT
ANGLISTYKI

Instytut Anglistyki

ul. Hoża 69, 00-681 Warszawa

dr hab. Barry Keane

Warszawa, 13 maja, 2021 r.

Kamil Marcin Hałambiec

**Jonathan Edwards and Charles Finney
on the Theology and Methodology
of Religious Revivals**

Praca napisana jest w języku angielskim, liczy 243 strony i składa się z sześciu rozdziałów oraz obszernej bibliografii.

W swojej rozprawie doktorskiej autor analizuje i porównuje teologię i metodologię religijnego Przebudzenia według Jonathana Edwardsa i Charlesa Finney'a. Dzięki badaniom nad tekstami źródłowymi i porównaniu myśli obu autorów, doktorant wykazuje wpływ dorobku Edwardsa na Finney'a, stawiając tezę o kontynuacji tradycji Rewiwalizmu w Ameryce.

Autor rozprawy podjął się oceny rewiwalistycznego przenikania się idei i dziedzictwa Jonathana Edwardsa i Alberta Finneya, teologów samouków, mocno zakorzenionych w tradycji kalwińskiej Nowej Anglii, i ich spuścizny, która

jest zarówno wyjątkowa, jak i spójna z tą tradycją. Praca pokazuje, że przyjmując Biblię za punkt wyjścia, omijali oni główne założenia kalwinizmu, uznając doktrynę o grzechu pierworodnym za niegodną dzieła Stwórcy. Przeanalizowali również aspekty predestynacji, według której grzesznicy, wybierając prawość, mogliby otworzyć się na Boże przebaczenie.

Kandydat dowodzi, że o ile Edwards utrzymywał, że każdy chrześcijanin ma zdolność osiągnięcia moralnej doskonałości, to Finney zdaje się dążyć do zredefiniowania kalwinizmu Nowej Anglii. Mimo to, jak znakomicie pokazuje Kandydat, postulaty Finneya pozostały w zgodzie z tradycjami kalwińskich debat doktrynalnych. Kluczowe dla tej pracy są również nauki Edwardsa, a w szczególności jego sprzeciw wobec trendów oświeceniowych. Godne pochwały jest zrozumienie przez kandydata wpływu nauk Jonathana Edwardsa na Finneya. Chociaż Edwards jest najbardziej znany jako kaznodzieja wierny kaznodziejskiej tradycji „ognia i siarki”, jak pokazano w tej pracy doktorskiej, jego zainteresowania były bardzo szerokie i opierały się na filozofii. Podsumowując, filozoficzne i etyczne pisma Edwardsa stanowiły najbardziej ambitną próbę uzasadnienia kalwinizmu pośród moralnego i intelektualnego oświecenia XVIII wieku. Oświeceniowi krytycy chrześcijaństwa nazywali Boga bezprawnym autokratą, podczas gdy Edwards utrzymywał, że Bóg Biblii jest namiestnikiem moralnym. Stanowiło to pokrzepiający obraz dla wczesnego amerykańskiego społeczeństwa, które dopiero zaczynało się konstituować w systemie prawnym. Kandydat wykazuje, że temu procesowi towarzyszyła idea, iż zadośćuczynienie Chrystusa było w zgodzie z państwowym systemem prawa i porządku oraz z surowym kodeksem etycznym.

Innymi słowy, grzech był cechą ściśle moralną i nie wykluczał nikomu możliwości skorzystania z jego naturalnych zdolności i obowiązku zwrócenia się ku Bogu. Każdy więc jest jednostką organicznie związaną z Adamem i może być osądzony. Ta Nowa Boskość była postrzegana przez wielu kongregacyjnych kalwinistów jako odstępstwo od ortodoksyjnego nauczania i zagrożenie dla ich własnej stabilnej pozycji. Princeton Theological Seminary zostało założone w dużej mierze przez presbiterianów pragnących chronić swoją denominację przed wpływem Nowej Boskości. Na poparcie praktycznej nauki Edwardsa, Finney proponował tak zwaną „anxious bench” („niespokojną ławkę”) (sprzeczną z kalwinistycznym konfesjonalizmem), która teatralnie demonstruje aksjomat Edwardsa dotyczący naturalnych zdolności. Jak pisze Kandydat: “There is no doubt that this change from spontaneous to routinized ritual was influenced by and culminated in Finney’s theology and practice of preaching” (s. 12).

Jak dowodzi autor rozprawy, reakcje na nauki Finneya w Nowym Jorku wywołały gniew kalwinizmu pryncetonskiego. Charles Hodge, najwybitniejszy orędownik ortodoksji kalwińskiej w XIX-wiecznej Ameryce, uczynił Finney’a obiektem swojej nieustannej krytyki (s. 77). Problemy te odnosiły się do walki o ustanowienie praktyki religijnej dla powstającego narodu o podzielonych tradycjach demokratycznych, opartej na cechach ewangelikalizmu zarówno w praktyce, jak i w doktrynie, „entangled with and constitutive of so much of democratic culture” (s. 129).

Pierwszy rozdział recenzowanej pracy doktorskiej zawiera dogłębny przegląd idei Wielkiego Przebudzenia i jej korzeni w intelektualnym klimacie epoki. Brakuje tu jednak dokładniejszego wyjaśnienia tła historycznego, zarówno w sensie lokalnym, jak i

narodowym, w szczególności w odniesieniu do wiary i jej praktykowania oraz rozważań teologicznych, w powiązaniu z ogromem wydarzeń, które miały miejsce w Nowej Anglii i poza nią. W związku z tym, rozdział drugi powtarza wiele zagadnień, które zostały omówione w rozdziale pierwszym, co daje poczucie, że lektura podąża utartą już ścieżką, nie zapewniając czytelnikowi plastycznego wyobrażenia tej epoki. Niestety opisy biograficzne, oparte na suchych faktach, są pozbawione elementów anegdotycznych, przez co autorowi rozprawy nie udało się nakreślić mocniejszych charakterystyk tych ekstrawaganckich postaci. Niektóre podrozdziały są ułożone w mało ciekawy sposób; na przykład Teologia Jonathana Edwardsa, po której przedstawiona jest Teologia Charlesa Finneya. Z pewnością teologie te należałoby przedstawić w sposób bardziej syntetyczny i dynamiczny. Te raczej rzeczowe opisy można odnaleźć w podrozdziałach opisujących inne osobistości i instytucje.

Część z podanych celów pracy nie jest objaśnionych, np. *there is a lesson that modern Christian church can learn from both of them (Edwards and Finney) regarding the relevant presentation of the Christian faith in the twenty-first-century culture* (s. 8). Nie trzeba dodawać, że cele związane z osobistą religijnością nie wpisują się w ambicje pracy naukowej. Twierdzenie, że *„Religion and culture exist in close relation”* (s. 8) jest raczej uproszczeniem, a cel uzupełniający *„finding the meaning of religious and cultural traditions in view of the challenges these traditions face in today's world”* niepotrzebnie zdradza stosunek autora do współczesnej religijności, co wyraźnie wykracza poza cele badawcze rozprawy doktorskiej. W każdym razie ta pozorna deklaracja zbadania losu współczesnej religijności jako cel rozprawy nie jest tak naprawdę poruszana w pracy.

Kulturowe i historyczne aspekty Wielkiego Przebudzenia powinny być o wiele bardziej powiązane ze sobą niż zostało to ujęte w rozprawie; tak więc twierdzenia, że trudno jest „separate the formation of the American culture from the religion and beliefs that affect and shape the culture” (s. 219) służą jedynie do uwypuklenia brakujących elementów szerszego zagadnienia, czyli ciągłości myśli od Edwardsa poprzez Finney’a oraz dalej w kierunku współczesnego ewangelikalizmu „in America and all the world (s. 220)”. Jednak proces ten nie został uwzględniony w pracy poza stwierdzeniem, że “His (Finney’s) new methods of evangelism have become stable elements of evangelical practice to this day: „Altar calls” and „coming forward” to experience conversion or sanctification have become commonplace” (s. 220). Twierdzenie to jest uzupełnione w końcowych zdaniach rozprawy, które ilustrują czasami uproszczone podejście do współczesnego dziedzictwa Edwardsa i Finneya, a jednocześnie wskazują na potrzebę bardziej rygorystycznej redakcji pracy przed ewentualnym złożeniem do druku: „Without these two preachers, the modern evangelical movement would not look the same. Therefore their heritage is unprecedented and worth of ongoing studies” (s. 220).

Najistotniejsze moje zastrzeżenie dotyczy idei, że Edwards i Finney mają znaczenie w XXI wieku. Nie miałbym uwag do tego stwierdzenia, gdyby nie fakt, że nie jest ono poparte przypisami do nowszych opracowań, a kluczowe materiały źródłowe na które powołuje się Autor pochodzą z końca XX wieku: Drummond, L.A., *Charles Grandison Finney and the Birth of Modern Evangelism*, London: Hodder and Stoughton, 1983; Hatch, N., *The Democratization of American Christianity*, New Haven: Yale, 1989.

Praca nie jest wolna od drobnych usterek technicznych. Pozostając przy temacie bibliografii, można zauważyć że nie jest ona jednolicie przedstawiona. Na przykład następujący wpis nie zawiera ani daty, ani numerów stron: Smith, T. L., „The Blessing of Abraham”, Christian History, Vol.VII, no. 4, wydanie 20. Ponadto, jeśli rozprawa miałaby zostać poddana redakcji w celu publikacji, Autor powinien również rozważyć włączenie do niej prac malarskich związanych z Wielkim Przebudzeniem, zwłaszcza tych prac, które oferują interpretacyjny wgląd w społeczne aspekty i wydarzenia historyczne tamtych czasów.

Mimo wszystkich powyższych zastrzeżeń, w rozdziale trzecim i czwartym rozprawa znakomicie dowodzi istnienie powiązań filozoficznych między Edwardsem i Finney’em. Oczywiście jest również, że Autor pracy najpewniej się czuje prezentując doskonałą angielszczyzną idee filozoficzne i teologiczne, które zakorzeniły się w tradycji ewangelicznej. Poniższy fragment demonstruje naukową klarowność Doktoranta w połączeniu z jego syntetyczną wrażliwością.

For Finney, numerous conversions were a guiding principle in his methodology; it is no wonder, then, that regarding the eschatological views, he presented a postmillennial view. He believed that a worldwide awakening would take place in the last days. If the occurrence of revival is associated with the use of appropriate means, then naturally, the more Christians around the world act according to them, the greater range of the world is affected by revival. Ultimately, this is related to the fact that according to this view, a large part, if not the majority of humanity, becomes Christians. (s. 112).

Patrząc na całość, pracę oceniam pozytywnie. Każda praca badawcza - a więc również rozprawa doktorska – to nieustanny proces. Podczas pisania swojej rozprawy, Autor, jak sądzę, bardzo wiele się nauczył. Liczę, że moje uwagi będą dla Autora przydatne przed ewentualnym przygotowaniem rozprawy do druku.

Podsumowując, stwierdzam, że rozprawa Pana Kamila Hałambca stanowi ciekawy wkład w rozważania na temat teologii i metodologii religijnego Przebudzenia według Jonathana Edwardsa i Charlesa Finney'a. Autor pokazuje, że, mimo kluczowych różnic w zasadniczych i fundamentalnych doktrynach teologicznych, Finney jest kontynuatorem Edwardsa.

Praca spełnia ustawowe i zwyczajowe wymogi stawiane pracom doktorskim, więc wnoszę o dopuszczenie mgr. Kamila Hałambca do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Barry Heave